

Remigiusz Rosicki

Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju

---

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 4, 44-56

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Remigiusz ROSICKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

MI DZYNARODOWE I EUROPEJSKIE KONCEPCJE ZRÓWNOWA ONEGO ROZWOJU

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie pryncypiów społeczno ci mi dzynarodowej w zakresie kształtowania środowiska i regulacji w dziedzinie ochrony środowiska. W ogólnym zarysie przedstawiono zasady zrównowa onego rozwoju, które stały si podstaw dla działań zmierzaj cych do całociowego rozwi zywania problemów ochrony środowiska. W koncepcjach tych widoczny jest kierunek zmierzaj cy do rozszerzenia znaczenia poj cia samego środowiska, jaki ujmowanie go w szerszym kontek cie działań . St d gówn ide zrównowa onego rozwoju jest harmonizacja, takich elementów, jak . środowisko, gospodarka i społeczne stwo. Harmonizacja dotyczy zasobów, jakie zwi zane s z tymi elementami. Wyzwaniem dla społeczno ci mi dzynarodowej stała si konieczno zabezpieczenia środowiska zarówno dla obecnych pokole , jak i dla przyszłych (realizacja zasady sprawiedliwoci mi dzypokoleniowej).

Wraz z rozwojem koncepcji zrównowa onego rozwoju . a tym samym i wiadomo ci w zakresie zagro e dla środowiska . problematyk t wprowadzono do kolejnych sfer ycia społecznego. Obecne trendy w tym zakresie zmierzaj do tworzenia kompleksowych rozwi za na szczeblach: lokalnym, krajowym, regionalnym i globalnym. Działania w zakresie regulacji prawnych w dziedzinie prawa ochrony środowiska na ró nych piaszczyznach wynikaj z przyj tej koncepcji niepodzielno ci środowiska. Du e znaczenie ma tutaj, tak e wiadomo wyst powania transgranicznych szkód i ch budowania innych wymiarów bezpiecze stwa mi dzynarodowego. Gównym zagadnieniem staje si zabezpieczenie dóbr naturalnych w mi dzynarodowym systemie dóbr publicznych. Dobra naturalne staj si eksponowanym elementem segmentu środowiskowego w ramach zrównowa onego rozwoju, przy współstnieniu i wzajemnym oddziaływaniu innych kapitałów . gospodarczego, społecznego, czy ludzkiego. Problematyk t podejmuj , takie dokumenty, jak raporty Klubu Rzymskiego (Raporty m.in.: *Granice Wzrostu* . 1972, *Ludzko w punkcie zwrotnym* . 1974, *Szlaki do przyszłoci* . 1980), *Deklaracja zasad prawa mi dzynarodowego* (1970), *Deklaracja Sztokholmska* (1972), *Akt Ko cowy Konferencji Bezpiecze stwa i Współpracy w Europie* (1975), *Deklaracja z Rio de Janeiro* (1992), *Deklaracja Milenijn* (2000), *Deklaracja z Johannesburga* (2002) . W przypadku Unii Europejskiej nale y wspomnie o *Strategii Lizbo skiej* i *Strategii Goeteborskiej*, jak i programach odnosz cych si do poszczególnych sfer ycia człowieka (gospodarka, środowisko, energetyka, zdrowie, itd.).

Summary

The aim of the article is to present the principles of international society in the field of shaping the environment and regulations in the area of environmental protection. The article describes in outline the principles of a well-balanced development which has become the fundamentals of the actions aimed at complex solution to the problems of environmental protection. In these conceptions broadening the

meaning of the environment and putting it in a wider context of actions can be observed. Therefore, the main idea of a well-balanced development is harmonizing such elements as the environment, the economy and society. The process of harmonizing involves the resources connected with those elements. The necessity to protect the environment for present and future generations has become a challenge.

Along with the progress of a well-balanced development concept and at the same time the awareness of the threats to the environment, the subject matter was introduced to next spheres of life. Present trends in this field are heading for creating complex solutions on local, national, regional and global level. Any changes in legal regulations concerning environmental protection law on various levels result from an accepted conception of indivisible environment. The awareness of occurring transgenic damages and the desire to create different dimensions in national security also play here a vital role. The main aim is to protect natural resources in international system of public goods. Natural resources are becoming an important element of an environmental sector within the framework of a well-balanced development, with coexistence and interplay of different capitals . economic, social and human.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie pryncypiów spójności i mi dzynarodowej w zakresie kształtowania środowiska i regulacji w dziedzinie ochrony środowiska. Koncepcje zrównoważonego rozwoju podzielono ze względu na zakres terytorialny, jakkolwiek można zauważyć wzajemne oddziaływanie koncepcji, co w wyniku ma znaczenia problematyki dla członków spójności i mi dzynarodowej. Wyzwaniem dla spójności i mi dzynarodowej staje się konieczność zabezpieczenia środowiska zarówno dla obecnych pokoleń, jak i dla przyszłych (realizacja zasady sprawiedliwości i mi dzypokoleniowej). Podstawą dla tych działań może być dobroć prawa międzynarodowego . zarówno tzw. *hard law* i *soft law*. Mi dzynarodowe prawo ochrony środowiska reguluje działania na rzecz zmniejszenia zanieczyszczeń, prewencji w tym zakresie, tak jak określa obowiązki i prawa podmiotów w zakresie korzystania z środowiska. Wzrost znaczenia ochrony środowiska i samego środowiska wynika z ujęcia tej problematyki w kanonie praw człowieka . np. prawo do zdrowego środowiska.¹ Wyzwaniem dla ludzkości jest zagwarantowanie sobie przetrwania, a także zabezpieczenie warunków dla życia kolejnym pokoleniom. Od czasu przyjęcia kierunku harmonizacji kapitałów (zrównoważonego rozwoju), poszczególne globalne zagrożenia nie są rozpatrywane oddzielnie. Istotnym problemem stało się zmniejszanie zasobów. Państwa dla uniknięcia kroczenia dróg partykularnych interesów i traktowania wzajemnych relacji, jako gry o sumie zerowej, muszą oprzeć się w swym postępowaniu na określonych zadaniach. Wyznacznik harmonizacji kapitału spójnego, gospodarczego i środowiskowego stał się punktem odniesienia prowadzenia racjonalnej polityki już nie tylko na skalę globalną, ale i na poziomie lokalnym, regionalnym, itd.

¹ S. Giorgetta: *The Right to a Healthy Environment, Human Rights and Sustainable Development*. W: *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* 2002, nr 2, s. 173-194

Mi dzynarodowe koncepcje zrównowa onego rozwoju

Wyra enie zrównowa ony rozwój odpowiada angielskiemu *sustainable development* (ci gŷy rozwój). W literaturze spotyka si równie inne tŷmaczenia: ekorozwój, rozwój ekologiczny, rozwój trwaŷy, rozwój zintegrowany, zrównowa ony wzrost (terminy te nie zawsze odpowiadaj znaczeniu *sustainable development*).² Poj cie zrównowa onego rozwoju znajduje si w Konstytucji RP (art. 5), co wiadczy o jego zakorzenieniu w wiadomo ci spoŷecznej i kulturze prawnej, z której czerpaŷ ustawodawca. Koncepcj *sustainable development* nale y uto samia z ci gŷym rozwojem okre lonych polityk sektorowych, w szczególnie ci polityka rodowiskowa, gospodarcza i spoŷeczna. Dla racjonalnego rozwoju poszczególnych sektorów konieczna jest ich harmonizacja, czy te synchronizacja. Nadrz dnym segmentem ma by tutaj ochrona rodowiska i rodowisko, które to stanowi pewne paradygmaty dla rozwoju gospodarczego i spoŷecznego.

Wyzwaniem dla współczesnego wiata staŷa si konieczno utrzymania homeostazy pomi dzy trzema wy ej wymienionymi segmentami oraz minimalizacja dylematu . co za co . Synchronizacja kapitaŷu gospodarczego, spoŷecznego i rodowiskowego ma uniemoliwi ksztaltowanie jednoliniowych planów rozwoju. Dodatkowo ma ona niwelowa potencjalne konflikty zwi zane z nierównomiernym rozwojem. Spoŷeczno mi dzynarodowa stan ŷa te przed dylematem odpowiedzialno ci przed kolejnymi pokoleniami . sprawiedliwo mi dzypokoleniowa. Znaczn rol w dyskursie mi dzynarodowym na temat zagro e globalnych odegraŷ raport sekretarza generalnego ONZ U. Thanta (*Czŷowiek i jego rodowisko* . 1969), tak e raporty Klubu Rzymskiego (szczególnie pierwszy . *Granice wzrostu*).³ Konsekwencj raportu byŷa konferencja sztokholmska, a najwi kszym osi gni -ciem konferencji byŷa *Deklaracja Sztokholmska*. Deklaracja poprzez okre lenie istotnych zasad dotycz cych relacji na styku czŷowiek . rodowisko staŷa si wa -nym zbiorem warto ci, z którego czerpie si przy tworzeniu kolejnych aktów prawa mi dzynarodowego w zakresie ochrony rodowiska.

Inspiracje dla kompleksowego ujmowania problemu dysfunkcji poszczególnych kapitaŷów nale y poszukiwa m.in. w:

- systemowych metodach badawczych (nauki spoŷeczne, nauki przyrodnicze, itd.);
- pracach nad wydajno ci ;
- pracach nad dobrobytem i ubóstwem;
- nowych koncepcjach zarz dzania;
- prognozach rozwoju przedstawianych na niwie naukowej i publicystycznej;
- ekonomicznych analizach mi dzynarodowych stosunków gospodarczych;
- badaniach nad zmianami klimatycznymi; analizach spoŷeczne stwa przemysłowego;
- analizach krajów tzw. trzeciego wiata, krajów rozwijaj cych si i rozwini -tych;
- rozwoju technologicznym;

² M. M. Kenig-Witkowska: *Koncepcja «sustainable development» w prawie mi dzynarodowym*. W: sPa -stwo i Prawo+ 1998, nr 8, s. 45-58; M. Sitek: «Sustainable development» . ci gŷy czy zrównowa ony rozwój? W: sPa stwo i Prawo+ 1999, nr 2, s. 82-83

³ Tekst polski Raportu w: *Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO (Numer specjalny)*, Warszawa 1969

– kształtowaniu się nowych idei relacji człowiek . rodowisko.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju zakłada możliwość przeobrażenia społeczeństwa, jak też jego różnych sfer funkcjonowania w taki sposób, aby zapewnić zasoby i umożliwić kolejnym pokoleniom korzystanie z osiągniętych. Celem jest stworzenie swoistej symbiozy między człowiekiem, jego sztucznym rodowiskiem a zagrożeniem biocenoz i biotopem. Niektórzy myśliciele dążyli do stworzenia harmonicznego społeczeństwa poszukiwali rozwiązań w sposobie konstruowania władzy. Na pierwszy plan wysuwano planowanie i racjonalizację działań ludzkich. Przykładowo C. H. Saint-Simon przedstawił koncepcję nowego społeczeństwa, które nazywane było klasą industrialistów (nowe chrześcijaństwo).⁴ System industrialny w swej czystej formie, po oderwaniu od wstecznych stosunków społecznych, oparty miałby na naukowej organizacji, profesjonalizmie i na ogólnospołecznym dobru.⁵

Rozwój rozpatrywano przez pryzmat procesów modernizacji.⁶ M. Levy przedstawia procesy modernizacji, jako skutek zderzenia społeczeństw o różnych ich poziomach. Kraje słabo zmodernizowane charakteryzowała się m.in.: tradycyjnym systemem społecznym, niską specjalizacją, gospodarką towarową. M. Levy w zacytowanym państwie widział możliwość korzystania z doświadczeń o wyższym poziomie (co do systemu społecznego, politycznego i gospodarczego), pozyskiwania od państwa rozwiniętych *know-how* organizacji i racjonalizacji działań, pomocy państwa rozwijających się. Natomiast W.W. Rostow forsował koncepcję samodzielnego wzrostu gospodarczego, jako elementu charakteryzującego zachodnie społeczeństwa rozwinięte. Według niego dla przekroczenia pewnego progu w procesie modernizacji, konieczna jest akumulacja kapitału, która w dalszej kolejności może być wykorzystana do inwestycji. a ta wiadczą o kolejnych etapach wzrostu.⁷ W analizie problemu znaczącej ewolucyjnej, czy też zmian społecznych. W naukach społecznych często było wybieganie ponad zastaną sytuację i dążenie do jej progностycznego. Przykładem tego jest koncepcja trzech fal A. Tofflera. Druga fala miała przemijać ze względu na przyjęcie przez społeczeństwo paradygmatu industrialnego, co wyraża się w możliwościach człowieka do przeobrażenia środowiska naturalnego (m.in. nadmierne wykorzystywanie zasobów środowiska). Trzecia fala ma być odpowiedzią na nadmierną eksploatację środowiska przez człowieka. Przykładowo w zakresie zasobów naturalnych człowiek zaczyna poszukiwać nowych źródeł energetycznych, a racjonalizacja działań powinna występować harmonijnie na różnych płaszczyznach . kapitałach.⁸ Natomiast dla D. Bella motorem przemian są nowe technologie. J. Naisbitt przemiany społeczno-gospodarcze zawarł w koncepcji megatrendów (tendencji rozwoju okre-

⁴ W nowym chrześcijaństwie cała moralność wyprowadzona będzie bezpośrednio z zasady: Ludzie powinni być sobie braćmi; zasada ta, wyjątkowa pierwotnemu chrześcijaństwu, ulegnie przeobrażeniu w tym sensie, że stanie się teraz celem wszelkiej działalności religijnej. C.H. Saint-Simon: *Pisma Wybrane. T.2*, Warszawa 1968, s. 647

⁵ C.H. Saint-Simon, A. Thierry: *De la Reorganisation De La Societe Europeenne, Ou De La Necessite Et Des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique en conservant a chacun son independance national*. Bastian Books, 2008

⁶ A.W. Jelonek, K. Tyszka: *Koncepcje rozwoju społecznego*. Warszawa 2001, s. 59-92

⁷ W.W. Rostow: *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press, 1999. Takie krótki zarys politycznych czynników rozwoju ekonomicznego w: J.J. Wiatr: *Socjologia polityki*. Warszawa 1999, s. 160-168

⁸ A. Toffler: *Trzecia fala*. Poznań 2006

lonych zjawisk). Tendencje, które J. Naisbitt naszkicował to m.in.: zmiany jakościowe w systemie usługowym, wzrost znaczenia i rozrost sektora usług, migracja ludności, zmniejszanie znaczenia gospodarek narodowych, nowe formy zarządzania, kształtowanie się społeczeństw lokalnych, urbanizacja, rozwój nowych regionów.⁹

Pierwszy raz pojawił się pojęcie *sustainable development* na Konferencji ONZ w Sztokholmie, acz w samych zasadach *Deklaracji Sztokholmskiej* pojawił się nie zastają zapisane bezpośrednio. W *Deklaracji* akcentuje się m.in. prawo do środowiska, zabezpieczenie naturalnych zasobów, sprawiedliwość między pokoleniami, zarządzanie zasobami i racjonalne planowanie.¹⁰ W zakresie sprawiedliwości między pokoleniami *Deklaracja* mówi o solennej odpowiedzialności za chronienie i ulepszanie środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń (zasada 1) oraz o zabezpieczeniu nieodnawialnych zasobów ziemi przed wyczerpaniem, tak by korzyści z ich użytkowania stały się udziałem całej ludzkości (zasada 5). Dużym znaczeniem przywiązuje się do racjonalnej gospodarki:

- racjonalna gospodarka zasobami jest drogą do ulepszania środowiska (zasada 13);
- racjonalne planowanie stanowi narzędzie godzenia potrzeb rozwoju z potrzebami ochrony i ulepszania środowiska (zasada 14).

Deklaracja Sztokholmska określa znaczenie środowiska przez rozwój gospodarczy:

- ochronie przyrody przyznaje się odpowiednie znaczenie w planowaniu rozwoju gospodarczego (zasada 4);
- rozwój gospodarczy i społeczny jest warunkiem koniecznym dla zapewnienia środowiska sprzyjającego funkcjonowaniu człowieka oraz do stworzenia na ziemi warunków niezbędnych do poprawy jakości życia (zasada 8);
- przyspieszony rozwój (stymulowany przez transfer pomocy finansowej i technicznej) krajów rozwijających się ma niwelować niedostatki środowiska (zasada 9);
- stabilizacja cen i przychody (za towary i surowce) są warunkami gospodarowania środowiskiem (zasada 10);
- polityka środowiskowa powinna zwiększyć obecny (i przyszły) potencjał rozwoju krajów rozwijających się (zasada 11).

Zwrot *sustainable development* zostaje bezpośrednio zawarty w *Deklaracji z Rio*.¹¹ W Preambule podkreślona zostaje integralność wiatowego systemu środowiska i rozwoju. Problemy poruszane w *Deklaracji* dotyczą m.in.: prawa do środowiska i życia w harmonii (zasada 1), sprawiedliwość między pokoleniami (zasada 3), współpracy międzynarodowej (zasada 7, 27), informacji o środowisku (zasa-

⁹ Cz. Mojsiewicz: *Globalne problemy ludzkości*. Poznań 1998, s. 25-32; W. Morawski: *Nowe społeczeństwo przemysłowe. Analiza i krytyka koncepcji*. Warszawa 1975, s. 19-66

¹⁰ Treść *Deklaracji* w: J. Ciechanowicz-McLean: *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2001, s. 22-23, także źródła internetowe: http://greenworld.serwus.pl/deklaracja_sztokholmska1.htm; <http://ekoenergia.polska-droga.pl/content/view/280/194/>

¹¹ Treść *Deklaracji z Rio de Janeiro* w: *Dokumenty Konferencji Narodów Zjednoczonych o środowisku i Rozwoju: Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992 r., Szczyt Ziemi*, Warszawa 1993, s. 13 i nast.; Także w: *Strategia zrównoważonego Rozwoju Polski do 2025 roku*.

da 10, 18, 19), zasobów (2, 23). Poza tym harmonizacja rozwoju opiera się m.in. na następujących stwierdzeniach:

- ochrona środowiska jest nierozłączną częścią rozwoju (zasada 4);
- likwidacja ubóstwa warunkiem rozwoju (zasada 5);
- konieczna jest pomoc krajom zagrożonym środowiskowo (zasada 6);
- dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju należy likwidować nierównowagi systemu produkcji lub konsumpcji (zasada 8);
- koniecznym jest wprowadzanie standardów ekologicznych (zasada 11) i oceny oddziaływania na środowisko (zasada 17);
- istnieje istotna współzależność ochrony środowiska, pokoju i rozwoju.

W 2000 na 55 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęto *Deklarację Milenijną NZ*.¹² Główne obszary *Deklaracji* podjęte przez Narody Zjednoczone obejmują:

1. Wartości i założeńia

NZ i KNZ stanowi fundament *bardziej pokojowego, zamożnego i sprawiedliwego świata*; odpowiedzialność za równość i sprawiedliwość globalną; zaangażowanie w realizację celów i zadań KNZ; ochrona suwerenności i równości państw; zapewnienie by globalizacja dawała korzyści ludziom na całym świecie.

Podkreślono następujące wartości:

- wolność;
- równość;
- solidarność;
- tolerancja;
- poszanowanie środowiska naturalnego;
- wspólna odpowiedzialność.

2. Pokój, bezpieczeństwo i rozbrojenie

Działania: przeciw konfliktom i wojnom, na rzecz respektowania praw międzynarodowych, przeciwko międzynarodowemu terroryzmowi, na rzecz likwidacji globalnych problemów związanych z narkotykami, przeciw przestępstwom międzynarodowej, negatywnym skutkom sankcji gospodarczych dla niewinnych ludzi, na rzecz likwidacji broni masowego rażenia i nielegalnego handlu innym rodzajem broni.

3. Rozwój gospodarczo-społeczny i eliminacja ubóstwa

Likwidacja ubóstwa. Optowanie za *otwartym, sprawiedliwym, unormowanym, przewidywalnym i wolnym od wszelkiej dyskryminacji wielostronnym systemem handlowo-finansowym*; zagwarantowanie pomocy finansowej krajom rozwijającym się w celu wspierania przez nie trwałego rozwoju. Wezwanie państw rozwiniętych do ułatwienia dostępu do swoich rynków dla krajów nisko rozwiniętych oraz udzielania pomocy krajom starającym się ograniczyć ubóstwo czy chcących dokonać racjonalizacji w wykorzystywaniu zasobów; podjęcie starań dla stworzenia kompleksowych rozwiązań w zakresie likwidacji zadłużenia krajów rozwijających się.

¹² Treść *Deklaracji Milenijnej NZ*. http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_milenijna.doc

Szczegółowe wyzwania ONZ dotyczą (do roku 2015):

- zmniejszenia o połowę liczb ludzi o dochodzie nieprzekraczającym 1 dolara na dzień oraz zmniejszenie liczby ludzi cierpiących z głodu;
- zwiększenie dostępu do wody pitnej;
- zwiększenie dostępu do edukacji dla dzieci;
- zmniejszenie o ¾ wskaźnika porodowej umieralności matek;
- zmniejszenie o ¼ wskaźnika dzieci do pięciu lat;
- powstrzymanie rozprzestrzeniania się HIV i AIDS.

4. Ochrona wspólnego środowiska naturalnego:

- podkreślenie sprawiedliwej odpowiedzialności;
- podtrzymanie zasad i programu działania w zakresie zrównoważonego rozwoju przedstawionych na Konferencji w Rio de Janeiro;
- powołanie się na nowe zasady etyki w dziedzinie ochrony i gospodarowania;
- doprowadzenie do wdrożenia: *Konwencji o Różnorodności Biologicznej, Konwencji o Przeciwdziałaniu Pustynnieniu Gleby (...)*;
- doprowadzenie do wejścia w życie Protokołu z Kioto;
- przeciwdziałanie nieracjonalnemu wykorzystywaniu zasobów wodnych.

W listopadzie 2001 roku w Doha (Katar) odbyło się czwarte ministerialne spotkanie Międzynarodowej Organizacji Handlu. Spotkanie odbyło się po 2 miesiącach od wydarzeń 11 września w Nowym Jorku. Runda Doha napotykała na duży opór organizacji nierzastkowych (NGO), co wynikało z m.in. z ogólnego kierunku sprzeciwu wobec procesów globalizacji. Uczestnicy porozumieili się co do programu roboczego, który określono mianem Agendy Doha. Zakres poruszanych kwestii obejmował¹³

- podtrzymywanie i otwarte oraz niedyskryminacyjnego systemu handlu;
- działanie na rzecz ochrony środowiska i promowanie rozwoju zrównoważonego;
- utrzymywanie i rozwijanie wolnego handlu oraz ochrona środowiska nie powinny wzajemnie się wykluczać;
- zakończenie likwidacji subsydiów w sektorze rolnictwa (eksportowych i importowych);
- wprowadzenie mechanizmów rozwoju sektora rolniczego krajów najmniej rozwiniętych;
- kraje mało rozwinięte dążyły do realizacji ustaleń Rundy Urugwajskiej, co do pomocy technicznej i finansowej;
- kraje mało rozwinięte domagały się podtrzymania okresu zwolnienia ich z zakazu stosowania subsydiów przy eksporcie i imporcie;
- dążenie do likwidacji limitów (i innych ograniczeń) stosownych przez rozwinięte kraje w imporcie określonych towarów (np. tekstyliów);
- krytyka *Umowy Dotyczącej Handlowych Aspektów Praw do Własności Intelektualnej* (TRIPS).

¹³ Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial Declaration, 20 November 2001. http://wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/midecl_e.htm#agriculture; Zob. także w: http://www.wto.org/english/tratop_e/tda_e/tda_e.htm

W marcu 2002 roku odbyła się Międzynarodowa Konferencja Finansowania Rozwoju w Monterrey (Meksyk). Kraje członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych zebrały się by przedyskutować problem środków finansowych, które mogłyby wpływać na stan rozwoju gospodarki światowej. Skutkiem Konferencji było *Porozumienie z Monterrey*. Pomoc finansowa opiera się na:

- wprowadzeniu Oficjalnej Pomocy na rzecz Rozwoju (*Official Development Assistance*);
- wsparciu wielostronnych działań przez rozwój stosunków partnerskich, koordynację a także efektywne wykorzystanie zasobów.

Obszary zagadnień którymi przybyłe na Konferencję kraje miały się zająć to:

- mobilizacja zasobów produkcyjnych pomiędzy krajami;
- zwiększenie przepływu i zasięgu prywatnych inwestycji zagranicznych;
- równy dostęp do rynku międzynarodowego oraz zapewnienie sprawiedliwych i uczciwych reguł handlu międzynarodowym;
- wzmocnienie instytucjonalnej pomocy wspierania rozwoju;
- zwrócenie uwagi na zadanie gospodarek krajów rozwijających;
- wzmocnienie struktury finansowej w skali globalnej i regionalnej i sprawiedliwy udział krajów się w międzynarodowym procesie podejmowania decyzji.¹⁴

Porozumienie z Monterrey podkreśliło następujące problemy rozwoju globalnego:¹⁵

1. Problem finansowania rozwoju:

- eliminacja ubóstwa, wspieranie zrównoważonego rozwoju, tworzenie sprawiedliwego systemu gospodarczego;
- uzgodnienie celów rozwoju z uwzględnieniem celów Deklaracji Milenijnej;
- odpowiedzialność krajów za własny rozwój.

2. Mobilizacja krajowych zasobów:

- utrzymanie odpowiedniego poziomu inwestycji;
- zwiększenie potencjału kapitału ludzkiego;
- walka z korupcją;
- rozwój i wzmocnienie systemu finansowego;
- sprawny system zarządzania zasobami publicznymi;
- rozbudowa krajowej infrastruktury.

3. Mobilizacja międzynarodowych zasobów na rzecz rozwoju:

- stabilizacja międzynarodowych rynków finansowych;
- prowadzenie odpowiedniej polityki gospodarczej i legislacji;
- tworzenie mechanizmów finansowych dla inwestycji, importu czy współpracy gospodarczej;
- przekazywanie i rozpowszechnianie technologii.

4. Międzynarodowa wymiana handlowa:

- otwarty, powszechny, równy, sprawiedliwy i umocowany prawnie system wymiany handlowej;

¹⁴ Międzynarodowa Konferencja Finansowania Rozwoju, Monterrey, Meksyk, 18 - 22 marca 2002 roku. <http://www.unic.un.org.pl/icfd/konferencja.php>

¹⁵ Porozumienie z Monterrey. <http://www.unic.un.org.pl/icfd/monterrey.php>

- wzmocnienie instytucji w krajach rozwijających się i transformujących się;
- przeciwdziałanie marginalizacji krajów nisko rozwiniętych;
- realizacja brukselskiego Programu Działania na Rzecz Państw z Grupy LDC (zapewnienie bezcłowego i bezkontyngentowego dostępu rynku przez kraje rozwinięte dla LDC);
- korzystanie przez kraje rozwijające się i transformujące się z: Globalnego Funduszu Powierniczego Agencji Rozwoju Konferencji WTO w Doha, Międzynarodowego Centrum Handlu, Zintegrowanego Ramowego Programu Pomocy Technicznej w Sferze Wymiany Handlowej Prowadzonej przez Najbardziej Rozwinięte Państwa, Wspólnego Zintegrowanego Programu Pomocy Technicznej.

5. Oficjalna pomoc na rzecz rozwoju (ODA):

- przyczynienie się do mobilizacji przez państwo zasobów finansowych w danym okresie czasu z równoczesnym zwiększeniem kapitału ludzkiego, eksportu i produktywności;
- wspieranie edukacji, zdrowia, infrastruktury, obszarów wiejskich, rolnictwa czy bezpiecznej żywności.

6. Zwiększenie spójności i zgodności międzynarodowych systemów, monetarnych, finansowych i handlowych w celu wspierania rozwoju. Mechanizmy zmniejszania zadłużenia zewnętrznego.

W 2002 roku odbył się światowy Szczyt ws. Zrównoważonego Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jego rezultatem była *Deklaracja z Johannesburga* w sprawie zrównoważonego rozwoju. Poruszane w Deklaracji problemy dotyczą m.in.: harmonizacji kapitałów, sprawiedliwej dziedziczeniowej, współdziałania na rzecz ochrony środowiska, zarządzania zasobami naturalnymi.¹⁶ Kraje uczestniczące w Szczycie podjęły zobowiązania w zakresie realizacji zrównoważonego rozwoju:

1. Promowanie dialogu między narodami i cywilizacjami.
2. Działanie na rzecz dostępu do podstawowych potrzeb:
  - czystej wody,
  - urządzeń sanitarnych,
  - schronienia,
  - energii,
  - ochrony zdrowia,
  - bezpiecznej żywności,
  - ochrony różnorodności biologicznej.
3. Walka z zagrożeniami zrównoważonego rozwoju:
  - głód i niedożywienie,
  - okupacja, konflikty zbrojne,
  - narkotyki,

¹⁶ L. Hens, B. Nath: *The Johannesburg Conference*. W: *Environment, Development and Sustainability*, 2003, nr 5, s. 7-39; J. Mizak (oprac.): *Informacja o rezultatach światowego Szczytu ws. Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu*. Warszawa 2002, s. 1-4; B. Nath: *Education for sustainable development the Johannesburg summit and beyond*. W: *Environment, Development and Sustainability*, 2003, nr 5, s. 231-254

- przestępczo zorganizowana, korupcja, przemyt osób, terroryzm, nielegalny handel broni,
- ksenofobia, nietolerancja, nienawiść (rasowa, etniczna i religijna),
- choroby (w tym AIDS).

Europejskie koncepcje zrównowagonego rozwoju

Europejskie koncepcje zrównowagonego rozwoju należą do z przenieśnieniem na grunt regionalny ustaleń konferencji międzynarodowych (np. *Deklaracji Sztokholmskiej*, *Deklaracji z Rio de Janeiro*, czy *Deklaracji z Johannesburga*). Istotne znaczenie ma również lokalna współpraca oraz rozwijająca się wewnętrzna polityka unijna. Przykładem współpracy międzynarodowej jest obszar Morza Bałtyckiego. W 1990 roku w Ronneby (Szwecja) przyjęto *Deklarację Morza Bałtyckiego*, idee które tam ujęto zawarto dwa lata później w *Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego* (1992)¹⁷, tzw. *Nowa Konwencja Helsińska*. W *Konwencji* zdefiniowano, takie pojęcia, jak: *zanieczyszczenie, zanieczyszczenie ze środków dowodowych, zatopienie, spalanie, substancja szkodliwa, substancja niebezpieczna*. W art. 3 *Konwencji* państwa strony przyjęły zasady i zobowiązania:

- podejmowanie środków zapobiegających i eliminujących zanieczyszczenia w celu popierania odnowy ekologicznej obszaru i zachowania jego równowagi ekologicznej;
- (zasada zapobiegania): podejmowanie środków zaradczych, gdy będą podstawą ku przypuszczeniu, że wprowadzone do środowiska lub energia mogą zagrażać zdrowiu, szkodzić żywym zasobom i morskim ekosystemom, niszczy jego walory, tak że przeszkadza w dozwolonym wykorzystywaniu morza, nawet przy braku dowodu dla związku między wprowadzeniem a jego domniemanymi skutkami;
- stosowanie BAT i Najlepszej Praktyki Ekologicznej;
- stosowanie zasady zanieczyszczającycy płaci;
- przeprowadzanie w sposób właściwy pomiarów;
- podejmowane działania nie powinny prowadzić do transgranicznych zanieczyszczeń na tereny poza obszarem Morza Bałtyckiego.

Art. 7 *Konwencji* zawiera obowiązek konsultacji przy zanieczyszczeniu w ramach oceny oddziaływania na środowisko. W zakresie badań i eksploatacji państwo (art. 12 ust. 1): podejmie wszelkie właściwe środki w celu zapobiegania zanieczyszczeniu środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego będącemu rezultatem prowadzenia badań lub eksploatacji jej części dna morskiego i jego podłoża będącej jakiegokolwiek związku z tym działalnością oraz zapewni odpowiedni stan gotowości do natychmiastowych akcji interwencyjnych w razie zaistniających przypadków zanieczyszczeń spowodowanych takimi działaniami. W zakresie środowiska biologicznego (art. 15): państwa podejmują wszelkie właściwe środki w odniesieniu do obszaru Morza Bałtyckiego i jego przybrzeżnych ekosystemów, na które wpływ wywiera Morze Bałtyckie, w celu zachowania środowisk przyrodniczych.

¹⁷ *Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego*. Helsinki 1992 (Dz.U.2000, nr 28, poz. 346)

czych i różnorodności biologicznej oraz ochrony procesów ekologicznych. Rodziki takie zostaną również podjęte w celu zapewnienia zrównowagonego wykorzystania zasobów naturalnych na obszarze Morza Bałtyckiego.

Koncepcje zrównowagonego rozwoju na obszarze Unii Europejskiej wynikają z polityki prowadzonej w zakresie ochrony środowiska - I Programu Działania w zakresie ochrony środowiska (1973-1976), II Program (1977-1981), III Program (1982-1986), IV Program (1987-1992), V Program (1992-2000), VI Program (2001-2010). Takie są przy tym strategiami *Lizbońska* i *Goeteborska*.

Strategia Lizbońska uchwalono w marcu 2000 roku. Jest ona zasadniczym programem gospodarczym na obszarze Unii Europejskiej. Celem *Strategii* było stworzenie do roku 2010 najbardziej rozwiniętej gospodarki. Wskazuje się na cztery jej główne nurty: innowacyjność, liberalizacja, przedsiębiorczość i spójność społeczna. Innowacyjność opiera się na wspieraniu wiedzy i nauki w gospodarce, liberalizacja dotyczy rynków energii finansów, telekomunikacji i transportu, wspieranie przedsiębiorczości opiera się na ułatwieniach w jej prowadzeniu, a spójność społeczna polega na budowie nowego społeczeństwa.¹⁸ Wydaje się, że tak optymistyczne założenia są mało realne, tym bardziej, że na przełomie 2008/2009 roku dały się we znaki kryzys finansowy związany z zawinięciem na rynku pożyczek hipotecyjnych w USA.¹⁹

Uzupełnieniem *Strategii Lizbońskiej* była *Strategia Goeteborska*. O ile pierwsza skupiała się głównie na mechanizmach finansowych, tyle ustalenia goeteborskie dotyczyły kapitału ludzkiego i zrównowagonego rozwoju. Rozwój zrównowagony ma zapewnić Unii pozytywny długoterminowy wpływ społecznie, ekonomicznie, zdrowotnie, sprawiedliwie, z czystym i bezpieczniejszym oraz zdrowszym środowiskiem. Strategia wymienia główne zagrożenia dla zrównowagonego rozwoju:²⁰

1. Emisje gazów cieplarnianych z działalności człowieka powodują **globalne ocieplenie**. Zmiana klimatu spowoduje prawdopodobnie więcej ekstremalnych zjawisk meteorologicznych (huragany, powodzie) o poważnych skutkach dla infrastruktury, zdrowia i przyrody.
2. Poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego stwarzają nowe, **odporne na antybiotyki odmiany niektórych chorób** oraz, potencjalnie, **długookresowe skutki wielu niebezpiecznych chemikaliów** obecnie codziennie stosowanych; zwiększa się znaczenie zagrożeń dotyczących bezpieczeństwa żywności.
3. Co szósty Europejczyk żyje w **biedzie**. Bieda i zepchnięcie na margines społecznie mają ogromny negatywny wpływ na jednostki takie jak podupadanie na zdrowiu, samobójstwa, trwałe bezrobocie. Ciężarem ubóstwa obciążone są nieproporcjonalnie samotne matki i szczególnie samotnie starsze kobiety. Bieda towarzyszy często rodzinom przez pokolenia.

¹⁸ *Strategia Lizbońska. Droga do sukcesu zjednoczonej Europy*. Gdańsk 2000, s. 7 i nast.

¹⁹ C. M. Reinhart, K. S. Rogoff: *Is the 2007 U.S. Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison*, 2008 http://www.economics.harvard.edu/faculty/rogoff/files/Is_The_US_SubprimeCrisis_So_Different.pdf

²⁰ *Strategia Goeteborska (Komunikat Komisji Zrównowagony rozwój dla Europy dla Lepszego Jutra: Strategia Zrównowagonego Rozwoju Unii Europejskiej – Propozycja Komisji dla Rady Europejskiej w Göteborgu)*, Bruksela 2001, s. 3-4. (Cytowana treść Deklaracji w niniejszym artykule pochodzi z tego źródła)

4. Podczas gdy wydłużenie oczekiwanego czasu życia jest oczywiście pozytywnym zjawiskiem, w połączeniu z obniżonym wskaźnikiem urodzin prowadzi do **starzenia się populacji** zagrażając spowolnieniem stopy wzrostu gospodarczego, a także wpływając negatywnie na jakość i trwałość finansów systemów emerytalnych i publicznej opieki zdrowotnej. Wydatki mogą wzrosnąć nawet o 8% PKB w wielu Państwach Członkowskich pomiędzy 2000 i 2040 rokiem.
5. **Utrata bioróżnorodności** w Europie ulega w ostatnich dziesięcioleciach **dramatycznemu przyspieszeniu**. Zasoby ryb w wodach europejskich są bliskie zaniemieniu. **Ilość odpadów** nieustannie wzrasta w tempie szybszym od PKB. **Niszczenie gleb** i spadek żyzności wpływają efektywnie na użytkowanie gruntów rolnych.
6. Zagrożenie transportu gwałtownie wzrasta i zbliża się do punktu krytycznego (gridlock). Wpływa to głównie na tereny zurbanizowane, które zmagają się również z takimi problemami jak niszczenie różnorodności, rozwój przedmieść, koncentracja dotkliwej biedy i osób znajdujących się na marginesie społeczeństwa. Nierównowaga regionalna w UE pozostaje poważnym problemem.+

Komisja Europejska optuje za podjęciem pilnych działań, w których ważną rolę odgrywa ma przywództwo polityczne (zdolność do podejmowania trudnych decyzji), nowe podejście do polityk sektorowych czy działania na różnych szczeblach (UE, państwa, regiony, struktury lokalne). Unijna strategia oparta jest na trzech elementach (narzędziach):

1. Wzajemne wzmocnianie polityk sektorowych (*cross-cutting*).
2. Wiodące cele i konkretne instrumenty potrzebne do realizacji zrównoważonego rozwoju (na poziomie UE).
3. Wprowadzanie kolejnych etapów strategii i ocena rezultatów.

Spójność polityki w zakresie rozwoju polega m.in. na ocenie wszystkich polityk sektorowych ze względu na wkład w rozwój zrównoważony, także na podstawie precyzyjnych informacji, które mogą być skutkiem prowadzenia badań naukowych, rozwoju technologicznego (szerzej mogą wynikać z szerszego wsparcia nauki). Głównym celem polityk sektorowych powinien być rozwój zrównoważony. Działania w tym zakresie dotyczą:

- **polityka rolna**: istotna jest nie sama ilość produktów, a ich jakość; wprowadzanie bardziej przyjaznych form rolnictwa;
- **polityka rybołówstwa**: baczność na racjonalność zrównoważonej gospodarki zasobami; ochrona ekosystemu morskiego;
- **polityka transportowa**: rozwiązanie problemu związanego z ruchem i zanieczyszczeniem z tym związanym; promocja przyjaznych środków transportu;
- **polityka regionalna**: wyznaczenie celów w regionach najmniej rozwiniętych; rozwiązanie problemów strukturalnych;
- **legislacja**: Komisja Europejska ma przedstawić propozycje prawne w zakresie oceny potencjalnych korzyści i kosztów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych wynikających z działań lub braku działań, zarówno wewnątrz, jak i poza UE.

Znacząca rolę odgrywać mają inwestycje w nauki i technologie. Przewidziane działania obejmują: wspólne badania, wykorzystywanie zamówień publicznych do wspierania produktów i usług przyjaznych środowiskowo, wprowadzenie GMES (Globalny Monitoring środowiska i Bezpieczeństwa), rozpowszechnianie nowych technologii.

Strategia zajmuje się problemami globalnymi w następujących obszarach: zmiany klimatyczne (m.in. realizacja postanowień z Kioto, redukcja emisji GHG, promocja odnawialnej energii, wspieranie nowszych energetycznych technologii (jądrowych), ochrona zdrowia (jako i bezpieczeństwo żywności, dostępność informacji dla konsumenta, monitoring i kontrola niektórych substancji, ograniczenie wpływu rodków chemicznych, działania skierowane przeciw chorobom zakaźnym, odstępnie od subsydiów w przemyśle tytoniowym w ramach UE), zasoby naturalne (zmiana zasad: wzrost gospodarczy, zużycie zasobów, odpady, ochrona ekosystemów, zatrzymanie degradacji bioróżnorodności, efektywne zarządzanie rybołówstwem), transport (zerwanie powiązań: wzrost transportu, wzrost PKB w celu zmniejszenia zanieczyszczeń, wspieranie transportu kolejowego, spójny system opłat drogowych, wspieranie infrastruktury transportu wodnego, morskiego, kolejowego, liberalizacja w systemie kolejowym i kontroli powietrznej), grunty (odpowiedni rozwój obszarów wiejskich i miejskich, wdrożenie ESPON, Europejskiej Sieci Obserwatorów ds. Planowania Przestrzennego, zrównoważenie dochodów na obszarach rolniczych).

Zakończenie

Artykuł stanowi syntetyczne ujęcie rozwoju koncepcji zrównoważonego rozwoju, zarówno na gruncie całej społeczności międzynarodowej, jak i Europy. Można powiedzieć, że zrównoważony rozwój stał się wyznacznikiem dla prowadzenia działań w zakresie ochrony środowiska. Koncepcje te wpłynęły na kompleksowe postrzeganie problematyki środowiskowej, tzn. że środowisko traktowane jest w szerszym ujęciu, jak i nie jest rozpatrywane jako samodzielny segment. Wyznacznikiem racjonalnej działalności człowieka staje się harmonizacja różnych obszarów życia człowieka. Działania człowieka w dziedzinie zarządzania społeczeństwem wynikają z wiary w racjonalność i kierunkowość zmian, jakie można wprowadzić. Motywem tych działań jest również odniesienie do czegoś, co nazywamy *dobrem wspólnym* a przyjmujemy różne nazwy np. *dobra globalnych*. Do tych dóbr należy zaliczyć m.in. bezpieczeństwo ekologiczne czy środowiskowe. Społeczeństwo osiągnęło znaczny poziom rozwoju, jednakże rozwój ten osiągnął i osiąga się dalej kosztem natury i warunków środowiskowych życia człowieka. Jednym z pewnych eksternalizacji kosztów rozwoju w takiej postaci, jak to miało miejsce w poprzednich wiekach jest nieumowa. Do tego dochodzi odpowiedzialność za warunki życia kolejnych pokoleń.